

บทสรุปและวิเคราะห์

นับตั้งแต่สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียนได้ถูกจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 โดยมีวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจเป็นวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งของการจัดตั้งฯ แต่ความก้าวหน้าในด้านความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ผ่านมาก็ยังมีไม่มากนัก หรือแม้แต่ความร่วมมือภายใต้ข้อตกลงว่าด้วยการให้สิทธิพิเศษทางการค้าของอาเซียนที่เริ่มมีผลบังคับใช้มาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2521 ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากประเทศสมาชิกของอาเซียนแต่ละประเทศขาดเจตนารมณ์ทางการเมืองและความร่วมมือกันอย่างจริงจังในข้อตกลงดังกล่าว โดยพยายามมุ่งปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติ (national interests) ของตนจนละเลยผลประโยชน์ของภูมิภาค (regional interests) โดยรวมเป็นสำคัญ การยอมรับและร่วมลงนามในเอกสารจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน หรืออาฟต้า ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 4 ในปี 2535 ที่สิงคโปร์ นั้นได้ชี้ให้เห็นถึงการมีเจตนารมณ์ทางการเมืองร่วมกันของอาเซียนครั้งสำคัญในด้านความร่วมมือทางเศรษฐกิจและนับเป็นความสำเร็จในเบื้องต้นของอาเซียนที่สามารถพัฒนาจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (economic cooperation) ไปสู่การรวมตัวทางเศรษฐกิจ (economic integration) ในรูปแบบเขตการค้าเสรี (free trade area) ได้สำเร็จ ซึ่งความสำเร็จของอาเซียนในการยอมรับและร่วมลงนามในเอกสารจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนดังกล่าวนี้ อาจพิจารณาได้ดังนี้

ประเด็นแรก สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกภูมิภาค ในขณะนั้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ในส่วนของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงในเวทีเศรษฐกิจระหว่างประเทศอันเนื่องมาจากการเกิดขึ้นและการคงอยู่ของกลุ่มการค้าต่าง ๆ โดยเฉพาะประชาคมยุโรปที่กำลังจะรวมตัวเป็นตลาดเดียวกัน ในปี 2535 และเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือที่กำลังจะมีการลงนามร่วมกันจัดตั้งอย่างเป็นทางการระหว่างสหรัฐอเมริกา แคนาดาและเม็กซิโก ในปี 2535 ซึ่งกลุ่มการค้าเหล่านั้น

เป็นตลาดส่งออกที่สำคัญของไทยและอาเซียนทำให้ไทยและอาเซียนซึ่งกำลังดำเนินนโยบาย
 เน้นการส่งออกและดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ จนมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
 ที่สูงอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2530 เกรงว่ากลุ่มการค้าเหล่านั้นจะมีมาตรการกีดกันทาง
 การค้าและดึงดูดนักลงทุนต่างชาติจากไทยและอาเซียนไปสู่กลุ่มการค้าเหล่านั้น อันจะเป็น
 การกระทบกระเทือนต่อภาคการส่งออกและการลงทุนของไทยและอาเซียนได้ ส่งผลให้ไทย
 และอาเซียนจำเป็นต้องปรับตัวเองด้วยการรวมตัวกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันให้
 สูงขึ้นทั้งในด้านการค้าและการลงทุน รวมทั้งเพื่อเป็นการสร้างอำนาจต่อรองกับกลุ่มการค้า
 เหล่านี้ในนามของกลุ่มแทนที่แต่ละประเทศจะต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวด้วยเช่นกัน และเมื่อการ
 เจริญการค้าหลายฝ่าย หรือแอกต์ รอบอุรุกวัย ต้องประสบกับภาวะชะงักงัน ไม่สามารถ
 สรุปผลการเจรจาเพื่อหาข้อยุติที่จะใช้ เป็นกฎเกณฑ์ในเวทีการค้าระหว่างประเทศได้ภายใน
 เดือนธันวาคม 2533 กระแสการป้องกันตนเองและการใช้มาตรการกีดกันทางการค้าจึง
 เพิ่มความรุนแรงขึ้น ยิ่งช่วยเร่งเร้าให้ไทยและอาเซียนต้องตระหนักถึงการหามาตรการ
 เพื่อปรับตัวรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและรวมตัวกันเพื่อประสานทำทีในการเจรจาแก้ต่าง
 ขึ้น สถานการณ์ที่บรรดาประเทศต่าง ๆ กำลังมีการเผชิญหน้ากันทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง
 นั้นเองได้เกิดขึ้น ในขณะที่สภาพความสัมพันธ์ระหว่างประเทศค่ายตะวันตกกับประเทศค่าย
 ตะวันออกมีการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกันมากที่สุด สาเหตุหลักเนื่องมาจากการ
 ปรับนโยบายของสหภาพโซเวียต ภายใต้การนำของนายมีคาอิล กอร์บาชอฟ ที่ได้ทำการ
 ปฏิรูปขึ้นภายในประเทศทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ภายใต้ันโยบายเบเรสตรอยก้าและ
 กลาสโนสท์มาตั้งแต่ปี 2528 ผลจากการใช้นโยบายการปฏิรูปดังกล่าวทำให้สหภาพโซเวียต
 ต้องมีการปรับใช้นโยบายเปิดกว้างในการดำเนินความสัมพันธ์กับมิตรประเทศ และต้อง
 ประสบปัญหาภาวะที่ใกล้ล้มละลายทางเศรษฐกิจรวมทั้งรัฐต่าง ๆ ภายในประเทศเริ่มเรียก
 ร้องอิสรภาพจนนำไปสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี 2533 ซึ่งการล่มสลายดังกล่าว
 ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองระหว่างประเทศครั้งสำคัญ กล่าวคือ
 ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองในยุคสงครามเย็นสิ้นสุดลงและส่งผลให้มีการปรับตัวเพื่อ
 จัดระเบียบของประเทศสามภูมิภาคต่าง ๆ โดยปัจจัยด้านความมั่นคงและการทหารได้ลด
 ความสำคัญลง ในขณะที่ปัจจัยด้านเศรษฐกิจได้กลายมาเป็นประเด็นสำคัญในการดำเนิน

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเอื้อต่อการกระชับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการสร้างประโยชน์แก่กันและกันมากขึ้น ในส่วนของสภาพแวดล้อมภายในภูมิภาค การเปลี่ยนแปลงนโยบายและโครงสร้างทางเศรษฐกิจของอาเซียนจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าเข้ามาเน้นการผลิตเพื่อการส่งออกและดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ ตั้งแต่ประมาณปี 2523 เป็นต้นมาได้ทำให้อาเซียนมีระบบเศรษฐกิจที่ค่อย ๆ เปิดเสรีที่เอื้อต่อการรวมตัวกันมากขึ้น ในขณะที่เดียวกับที่ต้องแสวงหาตลาดและแหล่งวัตถุดิบตลอดจนต้องพึ่งพาตลาดการค้าระหว่างประเทศมากขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศดังกล่าว จึงผลักดันให้อาเซียนต้องเร่งพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจของตนให้มีอำนาจต่อรองกับกลุ่มการค้าต่าง ๆ ทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี เพื่อให้มีหลักประกันขั้นพื้นฐานด้านการตลาดต่อไป อีกทั้งเพื่อเป็นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในอาเซียนเองให้เป็นที่ยอมรับของนักลงทุนภายนอก และดึงดูดนักลงทุนเดิมไม่ให้เคลื่อนย้ายฐานการผลิตจากอาเซียนไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2530 ให้คงอยู่ต่อไป สภาพแวดล้อมภายในอาเซียนดังกล่าวได้เกิดขึ้นในขณะที่ปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชา ที่เป็นทั้งอุปสรรคต่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค และปัจจัยส่งเสริมความร่วมมือทางการเมืองของอาเซียนเริ่มคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น ทำให้ไทยและอาเซียนไม่ต้องกังวลกับปัญหาด้านความมั่นคงมากเหมือนในอดีต ในขณะที่เดียวกันสภาพแวดล้อมดังกล่าว ยิ่งช่วยเร่งเร้าให้ไทยและอาเซียนต้องตระหนักถึงการหามาตรการเพื่อกระชับความร่วมมือระหว่างกันให้แน่นแฟ้นต่อไปพร้อมกับการจัดระเบียบความสัมพันธ์ในภูมิภาค ด้วยการสร้างกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาคให้ครอบคลุมกลุ่มประเทศในอินโดจีนด้วยในอนาคต

จากการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในภูมิภาคที่เกิดขึ้น พบว่า สภาพแวดล้อมดังกล่าวได้ช่วยผลักดันและเอื้ออำนวยต่อการแสวงหามาตรการกระชับความร่วมมือทางเศรษฐกิจภายในอาเซียน เพื่อระดับระบองให้เศรษฐกิจของอาเซียนมีความเข้มแข็งและก้าวหน้าต่อไปเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากสภาพแวดล้อมดังกล่าวได้นำไปสู่การเสนอรูปแบบความร่วมมือทางเศรษฐกิจของอาเซียนหลายรูปแบบ ในการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน ครั้งที่ 24 ในเดือนกรกฎาคม 2534 และในการ

ประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน ครั้งที่ 23 ในเดือนตุลาคม 2534

ประเด็นที่สอง ความสำเร็จในการผลักดันให้ประเทศสมาชิกของอาเซียนมีการยอมรับและร่วมลงนามในเอกสารจัดตั้งฯ ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 4 นั้น โดยแท้จริงแล้วต้องยอมรับว่าประเทศไทยมีบทบาทสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในการริเริ่มกำหนดนโยบาย จากการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศและสภาพแวดล้อมภายในภูมิภาคดังกล่าวข้างต้นนั้นมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยโดยอ้อม ในลักษณะที่เอื้ออำนวยให้มีการกำหนดนโยบาย เพื่อใช้เป็นหัวข้อสำคัญในการหารือและเสนอในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 4 เท่านั้น แต่ปัจจัยผลักดันที่สำคัญโดยตรงมาจากแรงผลักดันของสภาพแวดล้อมภายในของประเทศไทยเองกล่าวคือ ในสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ การที่ประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโตที่สูงอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ด้วยการดำเนินนโยบายเน้นการผลิตเพื่อการส่งออกและดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ เริ่มมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลดลงอันเนื่องมาจากกระแสการกีดกันทางการค้าและการแข่งขันที่รุนแรงด้วยการจัดตั้งกลุ่มการค้าในภูมิภาคต่าง ๆ ดังนั้นเพื่อเป็นการรักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงมาตั้งแต่ปี 2530 จึงมีความจำเป็นที่ไทยต้องพยายามเพิ่มบทบาทของตนในเวทีเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ด้วยการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ และตอบโต้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะของกลุ่มแทนที่จะต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันของไทย ทั้งในด้านการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศทั้งนี้เพื่อให้ไทยมีหลักประกันขั้นพื้นฐานด้านการตลาดเพื่อรองรับสินค้าจากไทย และมีสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจของนักลงทุนจากต่างประเทศอันจะเป็นการเกื้อหนุนให้ภาคการส่งออกและการลงทุนของไทยอยู่รอดต่อไป ในด้านสภาพแวดล้อมทางการเมืองภายในประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี 2534 และทำให้ภาคธุรกิจเอกชนที่เริ่มมีบทบาทในการกำหนดนโยบายมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเอกเปรมฯ ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นโดยการเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ในความร่วมมือด้านเศรษฐกิจของอาเซียนเป็นอย่างดี และมีแนวความคิดที่ต้องการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้าของอาเซียน ในรูปแบบ

ของเขตการค้าเสรีมาโดยตลอด นอกจากนี้ยังเคยเสนอแนวความคิดดังกล่าวมาครั้งหนึ่งในวันที่ 30 ตุลาคม 2529 ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ในฐานะตัวแทนภาคเอกชนไทย แต่แนวความคิดดังกล่าวไม่ได้รับการยอมรับจากภาครัฐบาลอาเซียน ดังนั้นเมื่อนายอานันท์ฯ ได้ขึ้นมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทย จึงได้นำแนวความคิดดังกล่าวมาปรับปรุงและเสนอจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนในที่สุด

2. ประเทศไทยสามารถดำเนินการริเริ่มนำทางการทูต จนประเทศสมาชิกของอาเซียนทุกประเทศ มีการยอมรับและร่วมลงนามในเอกสารจัดตั้งฯ ได้สำเร็จ โดยรัฐบาลของนายอานันท์ ปันยารชุน สามารถแสดงให้เห็นประเทศสมาชิกของอาเซียนเห็นว่าข้อเสนอเรื่องการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนของไทยนั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของไทยหรือประเทศใดและไม่ได้เป็นไปเพื่อครอบงำอาเซียน แต่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของอาเซียนโดยรวม นอกจากนี้การที่รัฐบาลไทยสามารถประสานความคิดของประเทศสมาชิกอื่น ๆ ของอาเซียน โดยเฉพาะการนำแนวความคิดเรื่อง CEPT ของอินโดนีเซีย ซึ่งได้รับความเห็นชอบแล้วจากที่ประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียนครั้งที่ 22 มาเป็นกลไกหลักไปสู่ AFTA ก็คือ การเสนอแนวความคิดที่ไม่ขัดแย้งกับแนวความคิดของประเทศใด ๆ หรือกลุ่มประเทศใด ๆ โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า ข้อเสนอของไทยนั้นเป็นการดำเนินการภายใต้กรอบของแอกตต์และไม่กระทบต่อความร่วมมือในภูมิภาคที่มีอยู่ เช่น APEC ก็คือ ได้ทำให้มีการยอมรับหลักการเรื่องการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนของไทย ในการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน ครั้งที่ 23 ในเดือนตุลาคม 2534 ทั้งสิ้น ในขณะที่เดียวกันการที่รัฐบาลไทยสามารถเจรจาประนีประนอม เพื่อประสานประโยชน์ของไทยกับประเทศสมาชิกอื่น ๆ ของอาเซียนบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันได้ ยิ่งทำให้มีการยอมรับและร่วมลงนามในเอกสารจัดตั้งฯ ได้สำเร็จในที่สุด ซึ่งความสำเร็จของการดำเนินการดังกล่าวนี้เป็นความสำเร็จของการดำเนินการทางการทูตในระดับการประชุมสุดยอด และการทูตในระดับรัฐมนตรี ที่มีพื้นฐานมาจากความสามารถส่วนตัวของผู้ดำเนินการนโยบายและการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีการประสานงานกันอย่างดี และมีประสิทธิภาพของรัฐบาลไทย ดังจะเห็นได้จากการที่นายอานันท์ฯ ได้เดินทางไปพบปะหารือกับผู้นำอื่น ๆ ของอาเซียนในเดือนพฤษภาคม 2534 ก็คือ การพบปะกับนายโรเก้ ฌอก ตง นายกรัฐมนตรีของสิงคโปร์

เป็นครั้งที่ 2 ในเดือนมิถุนายน รวมทั้งการดำเนินการขอการสนับสนุนข้อเสนอของไทย ในการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจและการโทรศัพท์พูดคุยกับผู้นำอาเซียนโดยตรง เป็นต้น ก็ได้ทำให้ข้อเสนอของไทยมีการยอมรับในระดับผู้นำทั้งสิ้น นอกจากนี้การที่นายสุธี สิงห์เสน่ห์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และนายอมเรศ สีลาอ่อน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ได้ดำเนินการอย่างได้ผลในการทูตระดับรัฐมนตรี ดังจะเห็นได้จากการเดินทางเยือนอาเซียนของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและคณะในเดือนกันยายน 2534 ได้เข้าไปสู่การยอมรับหลักการข้อเสนอของไทย ในการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจในเดือนตุลาคม และการเดินทางเยือนอินโดนีเซียของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์และคณะ ในเดือนมกราคม 2535 ได้ทำให้ข้อเสนอและประเด็นต่างๆ ของการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนตามแนวทางของไทยซึ่งยังไม่เป็นที่ยอมรับในระดับเจ้าหน้าที่ ได้รับการยอมรับจากประเทศสมาชิกของอาเซียนในการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจในเดือนมกราคมและนำไปสู่การลงนามในเอกสารจัดตั้ง ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ในวันที่ 27-28 มกราคม ในที่สุด

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงได้ข้อสรุปในการศึกษานี้ว่า สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ทั้งในระดับระหว่างประเทศและระดับภูมิภาค ทั้งในทางการเมืองระหว่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นเพียงปัจจัยผลักดันและกระตุ้นให้อาเซียนพยายามพัฒนาจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจไปสู่การรวมตัวทางเศรษฐกิจ โดยช่วยสร้างเงื่อนไขจากเบื้องล่างกระตุ้นผู้นำทางการเมืองให้มีการดำเนินการเพื่อให้มีการรวมตัวที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยให้มีการยอมรับข้อเสนออย่างฉันทานุมัติ แต่การยอมรับและร่วมลงนามในข้อเสนอของแต่ละประเทศนั้น เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยเจตนาพร้อมทั้งทางการเมืองและความกล้าหาญทางการเมืองอย่างมาก ทั้งนี้เพราะยังคงมีปัญหาด้านเทคนิคอีกมากที่ยังคงเป็นอุปสรรคในการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกัน ดังนั้นการที่ประเทศไทยสามารถดำเนินการริมนำทางการทูตจนประเทศสมาชิกอื่น ๆ ของอาเซียน โดยเฉพาะอินโดนีเซียซึ่งที่ผ่านมามีท่าทีคัดค้านการค้าเสรีมาโดยตลอด ให้มีการยอมรับและร่วมลงนามในเอกสารจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนซึ่งเป็นข้อเสนอของไทยได้สำเร็จ ทั้งที่ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 4 ดังกล่าวนั้น มีการเสนอรูปแบบความร่วมมือทางเศรษฐกิจหลายรูปแบบด้วยกัน จึงชี้ให้เห็นถึงความสามารถในการดำเนินการนโยบายต่างประเทศของ

รัฐบาลไทย สมัยรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน เป็นอย่างดี

ดังนั้นผลของการศึกษาทั้งหมด จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ โดยการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 4 ในปี 2535 นั้น เกิดขึ้นได้เพราะความสามารถในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน มากกว่าสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศในขณะนั้น

แต่เมื่อพิจารณาในด้านเทคนิคแล้ว ยังคงมีปัญหาอีกหลายประการที่อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้าภายใต้มาตรการ AFTA ได้ เช่น

1. เอกสารจัดตั้งฯ เป็นเพียงข้อตกลง (Agreement) เท่านั้นไม่ใช่ว่าเป็นสนธิสัญญา (Treaty) จึงไม่มีน้ำหนักของการบังคับใช้ (sanction) และในความเป็นจริงของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจหรือการเมืองระหว่างประเทศนั้นเมื่อมีข้อตกลงระหว่างประเทศอีกมากมายที่ไม่เคยได้รับการปฏิบัติตาม ทั้งที่ได้มีการระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วก็ตาม

2. ข้อตกลงดังกล่าว ยังมีข้อยกเว้นที่เรียกว่า "opt-out clause" ที่เปิดโอกาสให้ประเทศสมาชิกไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามหรืออาจจะลอกการปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น ๆ ได้ เช่น การให้คงมีรายการสินค้าสงวนสิทธิ์ไว้หรือการที่ไม่สามารถกำจัดมาตรการกีดกันทางการค้าที่มีใช้อยู่ในศุลกากร หรือ NTBs ที่เหลือไว้ นอกจากการกำจัดมาตรการจำกัดปริมาณการนำเข้า ก็อาจทำให้ประเทศสมาชิกบางประเทศของอาเซียนพยายามใช้ข้อยกเว้นดังกล่าวหรือมาตรการ NTBs อื่น ๆ ปกป้องการผลิตภายในประเทศต่อไปได้

3. ข้อเสนอเกี่ยวกับการก่อตั้งที่ประชุมสำหรับการหารือทางเศรษฐกิจแห่งเอเชียตะวันออกเฉียง (East Asian Economic Caucus-EAEC) ของมาเลเซีย ซึ่งดูผิวเผินแล้วไม่น่าจะเป็นปัญหาต่อโครงสร้างของความร่วมมือและข้อตกลงที่มีอยู่ แต่ถ้าประเทศสมาชิกของอาเซียนไม่สามารถทำความเข้าใจ และมีข้อสรุปที่เหมาะสมสำหรับข้อเสนอดังกล่าวแล้ว ข้อเสนอดังกล่าวอาจนำไปสู่ความขัดแย้งภายในอาเซียนและอาจมีผลกระทบต่อความร่วมมือภายใต้มาตรการ AFTA ได้ในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ถ้าประเทศสมาชิกของอาเซียนมีเจตนารมณ์ทางการเมืองร่วมกันเหมือนในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 4 และไม่มุ่งปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติของ

ตนจนละเอียดผลประโยชน์ของภูมิภาคโดยรวมแล้ว ก็ย่อมจะสามารถแก้ไขปัญหานั้นระดับ
เทคนิคต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้ จึงเป็นที่น่าศึกษาต่อไปว่า เจตนารมณ์ทางการเมืองจะมีนัย
ต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จของเขตการค้าเสรีอาเซียนในอนาคตอย่างไร

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย